

POCZĄTKI BAZYLIKI ŚW. JANA NA LATERANIE (313–455 n.e.)

Słowa kluczowe: bazylika św. Jana na Lateranie, bazylika, starożytny Rzym, *Basilica Nova*

Keywords: basilica of St. John Lateran, basilica, ancient Rome, *Basilica Nova*

Schlüsselwörter: Lateranbasilika St. Johannes, Basilika, Antikes Rom, *Basilica Nova*

Słowo *bazylika* kieruje nasze myśli ku chrześcijaństwu. Okazuje się jednak, że pierwotnie oznaczało ono budynek handlowy lub sądowniczy. Historia jego adaptacji do potrzeb kultu chrześcijańskiego jest niezwykle interesująca. W artykule niniejszym zostanie opisana jedna z pierwszych bazylik rodzącego się w Rzymie chrześcijaństwa – bazylika św. Jana na Lateranie¹. Artykuł stanowi jedynie zarys prezentowanej problematyki, mający na celu przedstawienie i przybliżenie czytelnikowi pierwszej świątyni zbudowanej na tym miejscu. Wszelkie inne przebudowy odbywające się na przestrzeni wieków, aż do obecnego kształtu bazyliki laterańskiej, zostały w niniejszym opracowaniu nie uwzględnione, ponieważ celem artykułu jest dotarcie do pierwotnej architektury świątyni.

1. BAZYLIKA W STAROŻYTNOŚCI

Jedną z ważniejszych form publicznych budowli okresu cesarstwa rzymskiego jest bazylika. Jest tylko kilka przykładów zachowania bazylik. Trzeba pamiętać, że początkowo bazylika nie spełniała funkcji sakralnych. Jej nazwa pochodzi z języka greckiego, zapewne wywodząc się od Portyku Królewskiego *στοά βασιλέως*²,

---

* Ks. Michał Łukaszczyk – mgr teologii, doktorant w Instytucie Historii Kościoła i Patrologii na Wydziale Teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: ul. ks. I. Radziszewskiego 7, 20–039 Lublin. E-mail: x.michal.lukaszczyk@gmail.com ORCID: 0000-0003-3321-039X

¹ Na temat bazyliki św. Jana na Lateranie pisali dotychczas m.in.: B. Filarska, E. Jarzębowska, E. Makowiecka oraz R. Krautheimer, F. Sear.

² Por. Z. Kalinowski, *Basilica Constantiniana – dom spotkań czy świątynia?*, w: Z. Kalinowski, D. Próchniak (red.), *Bitwa przy Moście Mulwijskim: Konsekwencje*, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań 2014, s. 228.

służyła do celów sądowniczych³. O ile portyki kolumnowe przy greckich agorach spełniały różne funkcje, o tyle należy stwierdzić, że rzymskie bazyliki, podzielone kolumnami na nawy miały dwie funkcje: handlową i sądowniczą⁴. W znaczeniu handlowym bazylika nie była tylko halą targową. Była również miejscem zgromadzeń kupców, w celu zawarcia umów finansowych i kontraktów oraz udzielania kredytów. Jeśli chodzi o funkcję sądowniczą, to bazylika służyła głównie za miejsce, gdzie odbywały się procesy cywilno-prawne. Należy jednak zaznaczyć, że procesom tym odpowiadała wyznaczona część bazyliki tak zwany *tribunal*. Było to podwyższone miejsce ze schodami, umieszczone najczęściej w absydzie⁵.

W rzymskim imperium w czasach cesarstwa bazyliki budowano praktycznie we wszystkich miastach. Najczęściej znajdowały się przy forach. Mogły to być budynki jedno lub wielonawowe. Bazyliki wznoszono na planie prostokąta. Rzadko były odkryte, najczęściej bywały zadaszone jedno lub wielopiętrowe. Bardzo często posiadały absydy. Ze względu na wejście wyróżnia się albo bazyliki greckie z wejściem na jednym z krótszych boków i absydą na wprost wejścia, na osi podłużnej budynku, albo bazyliki orientalne z jednym wejściem lub wejściami umieszczonymi na dłuższych bokach⁶.

Za bazyliki typowe dla cesarstwa można uznać bazylikę w Pompejach, rzymską bazylikę Ulpia (nazwa pochodzi od rodowitego nazwiska cesarza Trajana – Ulpius), znajdującą się przy Forum Trajana i pochodzącą z początków drugiego stulecia (niestety pozostały z niej tylko niewielkie szczątki kolumn wewnętrznych) oraz bazylikę z Leptis Magna w Afryce, pochodzącą z epoki Sewerów (przełom II i III wieku)⁷. Dwie ostatnie bazyliki należały do zespołu forów.

Kolejnym niezwykle ciekawym przykładem rzymskiej bazyliki jest *Basilica Nova*. Pochodzi ona z początku IV wieku i jest pierwszym wykorzystaniem bazyliki do celów sakralnych, często nazywaną bazyliką Maksencjusza lub jeszcze częściej Konstantyna, który przebudował ją po zwycięstwie nad przeciwnikiem. Jej ruiny znajdują się na *Forum Romanum*⁸.

Młoda religia chrześcijańska już od początków swojego istnienia starała się zdystansować od religii grecko-rzymskiej. Był to główny powód dla którego bardzo niechętnie korzystano ze świątyni typu antycznego. Ważne był również powód praktyczny. Świątynia grecka czy rzymska, jako dom bóstwa, była dostępna tylko dla nielicznych. Najważniejsze uroczystości ku czci bóstwa odbywały się na wolnym powietrzu, natomiast religia chrześcijańska wymagała budynków, w których mogłaby się pomieścić cała gmina, ponieważ we wnętrzu świątyni modlono się i spra-

³ Por. E. Makowiecka, *Sztuka Rzymu. Od Augusta do Konstantyna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010, s. 41.

⁴ Por. tamże, s. 42.

⁵ Por. tamże, 42.

⁶ Por. K. Weitzmann, *Age of spirituality. Late Antique and early Christian Art, third to seventh century*, Princeton University Press, Princeton 1979, s. 640–642.

⁷ Por. J.B. Ward Perkins, *Constantine and the Origins of the Christian Basilica*, „Papers of the British School at Rome” 22, 1954, s. 73–75.

⁸ Por. S.F. Ostrow, *Paul V, the Column of the Virgin, and the New Pax Romana*, „Journal of the Society of Architectural Historians” 69, 2010, n. 3, s. 362.

wowano Eucharystię. Odpowiednie dla tych celów okazały się bazyliki. Tak więc dawna hala targowa stała się prototypem świątyni wczesnochrześcijańskiej, którą budowano na całym *Imperium Romanum*⁹.

Typowa bazylika wczesnochrześcijańska miała układ podłużny i podzielona była na nawę główną i nawy boczne. Nawy mogły być oddzielone ścianami, filarami lub słupami podtrzymującymi dach. Liczba naw bocznych mogła sięgać nawet sześciu, po trzy z każdej strony. Pierwsze bazyliki z transeptem zbudowano w Rzymie w drugiej połowie IV wieku i to rozwiązanie architektoniczne szybko przyjęło się w młodej religii chrystusowej. Front budynku zajmował narteks, a sama bryła najczęściej poprzedzona była atrium, zwykle otoczonym krążgankami. Na środku atrium często znajdowała się studnia. Stopniowo architekturę chrześcijańską wzbogacano o dodatkowe elementy takie jak chór, empory, wieże, triforium czy westwerk¹⁰.

2. BASILICA NOVA

Niewątpliwie największy wpływ na architekturę bazyliki chrześcijańskiej miała *Basilica Nova*. Miała ona dwa wejścia: na krótszym i dłuższym boku, trzy nawy, natomiast jej konstrukcja wyraźnie odeszła od tradycyjnych kolumnowych wzorców wewnątrz oraz uwzględniała najnowsze osiągnięcia rzymskiej architektury, przede wszystkim term cesarskich. Nawa główna była najszersza i najwyższa. U góry była zakończona potrójnym sklepieniem krzyżowym, które wspierały filary. Tworzyły one trzy przęsła o osiach prostopadłych do nawy głównej¹¹. Konstrukcja nawy głównej w stosunku do naw bocznych umożliwiała umieszczenie okien, położonych ponad sklepieniami naw bocznych. Ściany zostały połączone małymi łukowymi przejściami. Dzięki temu rozwiązaniu architektonicznemu nawy boczne miały ciągłość w stosunku do nawy głównej. Całość budowli wzniesiono w cegle i cemencie. Uczeni przypuszczają także, że zarówno wewnątrz jak i na zewnątrz ściany były pokryte marmurem, z którego nie pozostał żaden ślad. Natomiast sklepienia kolebkowe naw bocznych były pokryte ośmiokątnymi kasetonami, o czym świadczy jedyna zachowana nawa. Ozdobiona była również centralna absyda, w której stał gigantyczny posąg cesarza Konstantyna¹².

Oddzielną kwestią dotyczącą Bazyliki Nowej, zwanej także Bazyliką Maksencjusza-Konstantyna jest jej przeznaczenie. Do dziś w tej kwestii trwa spór między uczonymi. Prawdopodobnie bazylika ta była przeznaczona do celów sądowniczych

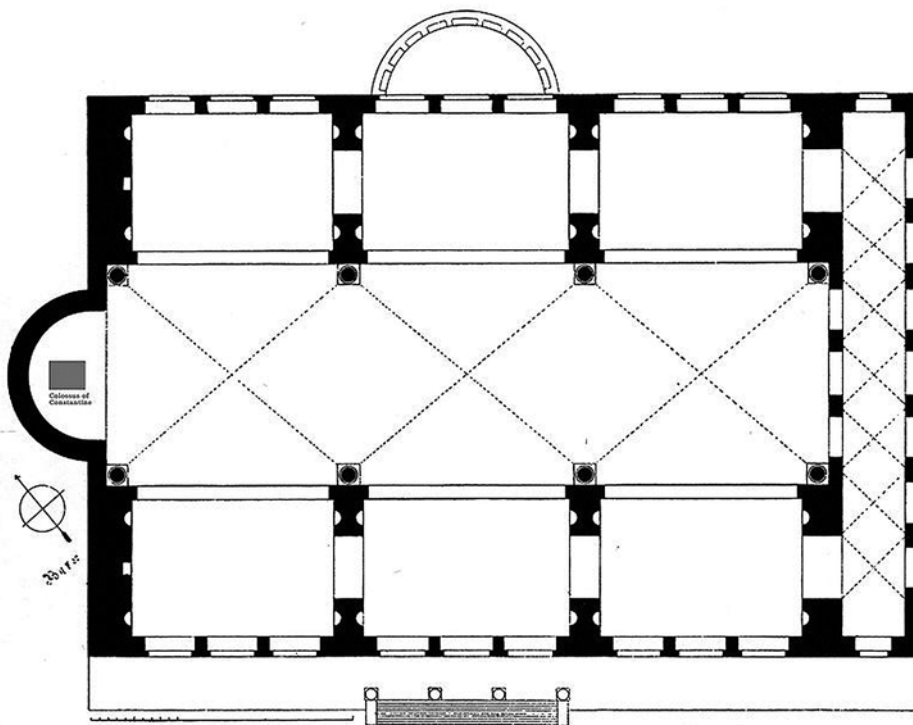
⁹ Por. B. Iwaszkiewicz-Wronikowska, *Domus – Ecclesia – Aedes. Powstawanie świątyni chrześcijańskiej*, w: B. Iwaszkiewicz-Wronikowska (red.), *Sympozja kazimierskie. Poświęcone kulturze świata późnego antyku i wczesnego chrześcijaństwa*, Wydawnictwo TN KUL, Lublin 1998, s. 27–29.

¹⁰ Por. *The Oxford Dictionary of Christian Art and Architecture*, P. and L. Murray (red.), wyd. II, Oxford University Press, Oxford 2013, s. 55.

¹¹ Por. E. Makowiecka, *Sztuka Rzymu. Od Augusta do Konstantyna*, s. 43–45.

¹² Por. tamże, s. 45.

lub kultu pogańskiego¹³. Poświadczone jest umieszczenie w niej wielkiego posągu Konstantyna. Wielu uczonych uważa, że w bazylice istniało miejsce przeznaczone na świątynię dla Wenus. Na potwierdzenie opisanej przeze mnie tezy przemawia również miejsce usytuowania bazyliki. O ile pierwsze bazyliki chrześcijańskie budowano na uboczu lub poza murami Rzymu, po to by nie razić pogan odmiennym kultem chrześcijańskim, o tyle Bazylika Nowa została zbudowana w samym sercu Wiecznego Miasta, na Forum Romanum¹⁴.

ROM: CONSTANTINSBASILICA.

Ilustracja 1. Plan Bazyliki Maksencjusza-Konstantyna wraz z zaznaczonym posągiem cesarza.

Źródło ilustracji: https://en.wikipedia.org/wiki/Colossus_of_Constantine#/media/File:Dehio_6_Basilica_of_Maxentius_Floor_plan_-_Location_of_Colossus.jpg (dostęp 30.12.2020).

¹³ Por. F. Sear, *Roman Architecture*, Cornell University Press Ithaca, New York 1982, s. 260–265.

¹⁴ Por. J.B. Ward-Perkins, *Roman Imperial Architecture*, Yale University Press Pelican History of Art, New Haven 1994, s. 495–497.

3. BAZYLIKA ŚWIĘTEGO JANA NA LATERANIE

Od czasu tak zwanego „edyktu Mediolańskiego” religia chrześcijańska zaczęła się cieszyć wolnością i możliwością publicznego odprawiania kultu¹⁵. Na całym terytorium cesarstwa powstawały liczne świątynie¹⁶. Nie inaczej było w Rzymie, gdzie w krótkim czasie wybudowano wiele świątyń chrześcijańskich¹⁷. Jedną z nich była Bazylika Zbawiciela.

Konstantyn, po zwycięstwie w wojnie domowej, wdzięczny chrześcijaństwu, obdarował biskupa Milcjadesa pałacem rodu Flawiuszy, na wzgórzu *Celius*¹⁸. Wówczas był to nieco podmokły teren, na którym mieściły się koszary wojskowe *Equites Singulares*. Ekwici byli formacją wojskową stworzoną przez cesarza Trajana, w celu ochrony podróżujących cesarzy. Ponieważ żołnierze pozostali wierni Maksencjuszowi, zwycięski Konstantyn kazał rozwiązać tę formację, a żołnierzy rozpuścić do domów¹⁹. Z rozkazu cesarza budynki zburzono i zbudowano tam bazylikę Zbawiciela²⁰. Budowę rozpoczęto w 312 lub 313 roku, ukończoną ją przed 320 rokiem²¹, a uroczystego poświęcenie dokonał papież Sylwester I (314–335) 9 listopada 324 roku²². Dzisiejszy Lateran i obecna bazylika świętego Jana, to właśnie historyczne miejsce wprowadzenia w życie tej decyzji Konstantyna. Bazylika Konstantyna, jak najczęściej nazywano dzisiejszą bazylikę świętego Jana na Lateranie, jest niezwykle ciekawa z jeszcze jednego powodu. To jedyna świątynia chrześcijańska ufundowana przez cesarza Konstantyna w Rzymie, w której nie złożono początkowo żadnych relikwii świętych²³ (w odróżnieniu choćby od bazyliki świętego Piotra na Watykanie lub świętego Pawła za Murami, które zostały wzniesione na grobach Apostołów) i zarazem jest to również najstarszy kościół w Rzymie²⁴.

Początkowo bazylice nadano wezwanie Najświętszego Zbawiciela, które również podkreśla wielką rangę tej świątyni. W czasach papieża Grzegorza Wielkiego (590–604) bazylice dodano wezwanie świętego Jana Chrzciciela i świętego Jana

¹⁵ Szerzej na temat tzw. *Edyktu mediolańskiego* zob. W. H. C. Frend, *The Early Church*, Society for Promoting Christian Knowledge, London 1965, s. 137, J. Śrutwa, *Edykt mediolański*, EK IV 666.

¹⁶ Zob. B. Kumor, *Historia Kościoła*, t. I *Starożytność chrześcijańska*, Wydawnictwo TN KUL, Lublin 2003, s. 104–106.

¹⁷ Por. E. Wipszycka, *Kościół w świecie późnego antyku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, wyd. II, Warszawa 2017, s. 130–136.

¹⁸ Por. R. Krautheimer, S. Corbett, W. Frankl, *Corpus Basilicarum Christianarum Romae*, Città del Vaticano, t. V, Vaticano 1977, s. 25–26.

¹⁹ Por. A. Jones, M. Hugh, *The Later Roman Empire*, t. I, University of Oklahoma Press, Oklahoma 1964, s. 100.

²⁰ Por. Z. Kalinowski, *Basilica Constantiniana – dom spotkań czy świątynia?*, w: Z. Kalinowski, D. Próchniak (red.), *Bitwa przy Moście Mulwijskim: Konswekwencje*, s. 222.

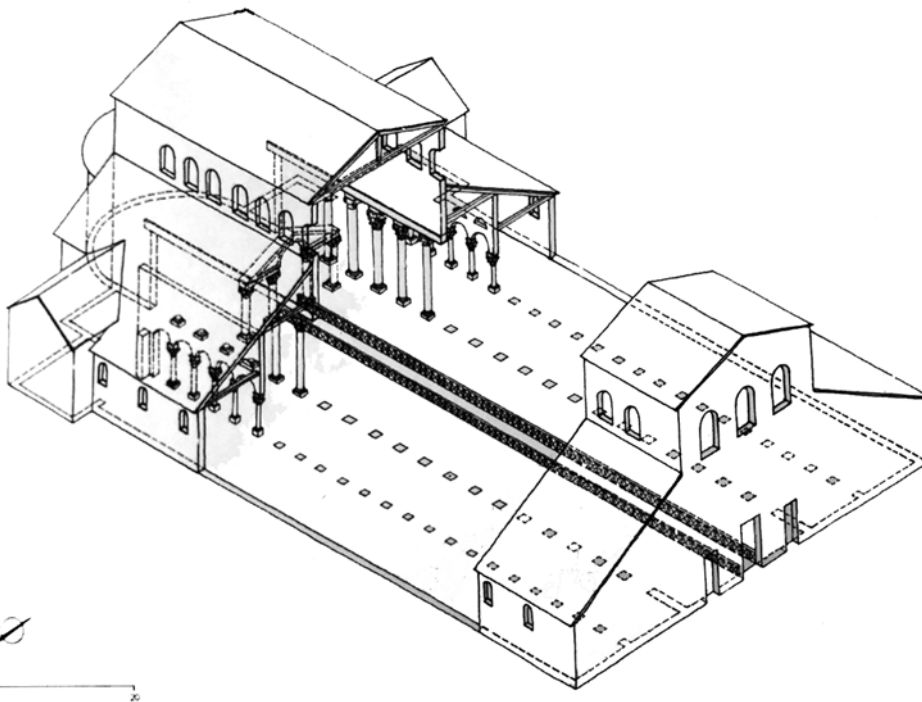
²¹ Por. R. Krautheimer, *The Constantinian Basilica*, „Dumbarton Oaks Papers” 21, 1967, s. 119.

²² Por. E. Gigilewicz, *Lateran*, EK X 527–528.

²³ Por. T. Marani, *The relics of the Lateran according to „Leidarvisir”, the „Descriptio Lateranensis ecclesiae”, and the inscription outside the Sancta Sanctorum*, „Medium Aevum” 81, 2012, n. 2, s. 271.

²⁴ Por. B. Iwaszkiewicz-Wronikowska, *Domus – Ecclesia – Aedes. Powstawanie świątyni chrześcijańskiej*, w: B. Iwaszkiewicz-Wronikowska (red.), *Symposium kazimierskie. Poświęcone kulturze świata późnego antyku i wczesnego chrześcijaństwa*, s. 25–27.

Apostoła – dwóch wielkich i świętych Janów oraz określono, że bazylika laterańska jest matką i głową wszystkich kościołów Miasta i Świata: *Mater et Caput omnium Ecclesiarum Urbis et Orbis*²⁵.

Ilustracja 2. Rekonstrukcja bazyliki św. Jana na Lateranie. Rzym, około 314 roku.

Źródło ilustracji: http://archirama.muratorplus.pl/encyklopedia-architektury/bazylika,62_498.html (dostęp 30.12.2020)

Budynek liczył około 75 metrów długości i 55 metrów szerokości i zbudowany na planie krzyża łacińskiego²⁶. Zbudowany został z cegły. Mimo licznych zmian architektonicznych, warto wspomnieć, że pierwotne mury bazyliki laterańskiej są do dziś zachowane pod barokowym wystrojem wnętrza. W świetle danych, dostarczonych przez wykopaliska, można zrekonstruować wnętrze kościoła²⁷. Miał on 5 naw, w rzędach środkowych było po 16 par kolumn wykonanych z czerwonego granitu, łączonych architrawem. Nawy boczne miały po 21 kolumn wykonanych z zielonego marmuru, łączonych z kolei archiwoltami. Układ naw bocznych był niezwykle ciekawy i oryginalny, nigdzie później już niepowtórzony²⁸. Niestety przebudowa

²⁵ Por. B. Filarska, *Początki architektury chrześcijańskiej*, Wydawnictwo TN KUL, Lublin 1983, s. 49.

²⁶ Por. też, *Początki sztuki chrześcijańskiej*, Wydawnictwo TN KUL, Lublin 1986, s. 64–65.

²⁷ Por. S.B. Platner, *A Topographical Dictionary of Ancient Rome*, Oxford University Press, Oxford 1929, s. 76–77.

²⁸ Por. R. Krautheimer, S. Corbett, W. Frankl, *Corpus Basilicarum Christianarum Romae*, s. 29–34.

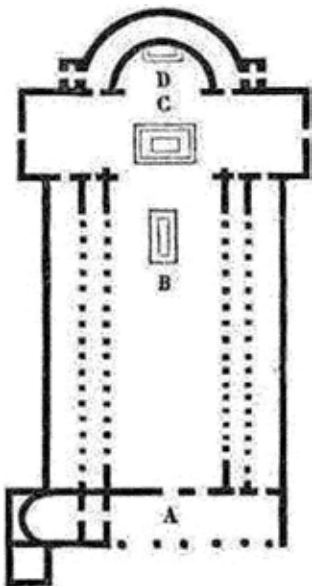
z X wieku zniszczyła to oryginalne rozwiązanie. Ponadto uczeni uważają, że nawa główna była silnie oświetlona, nad każdym interkolumnium znajdowało się okno. Dodatkowo były trzy okna w fasadzie zwróconej ku wschodowi. Krańcowe nawy kończyły się wcześniej, a z powstałego w ten sposób przestrzeni architektonicznej utworzono prawdopodobnie dwie małe kwadratowe zakrystie, które wykraczały około 4 metrów poza zewnętrzne mury kościoła. W ten sposób bazylika otrzymała lekko zaznaczoną formę krzyża. Wiązanie dachu było otwarte i drewniane. Badacze przypuszczają, że belki dachu były złożone. Dekoracja wnętrza była standardowa i składała się na nie kontrast barw i błysku marmurów, rytmu pomiędzy kolumnami wyższymi, które były rzadziej rozstawione w nawie głównej i niższymi, o wiele gęściej zestawionych w nawach bocznych oraz efektów świetlnych pomiędzy oświetloną nawą boczną, a mrocznymi nawami bocznymi. Boczne ściany bazyliki pokrywały płyty marmurowe, natomiast posadzka była wykonana z żółtego marmuru. Badacze przypuszczają też, że absyda była ozdobiona mozaiką, do której prowadził z nawy monumentalny łuk nazywany najczęściej triumfalnym. Dach był dwuspadowy, a poddasze pokrywały kasetony. Ponadto w świątyni znajdował się brązowy pozłacany baldachim, pod którym znajdował się ołtarz do celebracji Eucharystii. Niestety, wskutek licznych zmian architektonicznych na przestrzeni wieków, nie można nic więcej opisać²⁹.

Niezwykle ciekawym jest fakt, że zachował się *Liber Pontificalis*, w której wymieniono naczynia liturgiczne ufundowane przez cesarza Konstantyna. Dane te zostały zamieszczone w życiorysie papieża Sylwestra, który dokonał też poświęcenia bazyliki: 45 świeczników do oświetlania nawy, z których każdy ważył 10 kg srebra, oraz jeden wielki świecznik złoty ozdobiony delfinami; 7 srebrnych ołtarzy, które prawdopodobnie służyły do zbierania darów ofiarnych od wiernych; 7 paten i 7 kielichów ze złota, używanych prawdopodobnie do rozdzielania komunii. W darach dla bazyliki wymieniona jest także ciężka budowla ozdobiona posągami o wysokości około 1,5 metra, która stanowiła bądź przegrodę absydy, bądź obudowę ołtarza³⁰.

Istnieją przypuszczenia, że przytoczona przeze mnie dekoracja nie jest pierwotną, ponieważ została spisana dopiero w VI wieku i być może dotyczy późniejszego wyposażenia z czasów papieża Sykstusa III (I połowa V wieku). Na ten temat obecnie toczą się dyskusje wśród uczonych³¹.

Ilustracja 3. Plan pierwszej bazyliki na Lateranie. A – atrium, B – nawa środkowa, C – ołtarz, D – katedra (siedzisko).

Źródło ilustracji: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2c/San_Giovanni_in_Laterano_Rome_reconstruction.jpg (dostęp 29.12.2020)

²⁹ Por. B. Filarska, *Początki sztuki chrześcijańskiej*, s. 218–220.

³⁰ Por. tamże, s. 219.

³¹ Por. tamże, s. 217–220.

Na zakończenie opisu architektury pierwszej bazyliki warto wspomnieć o murach zewnętrznych. Pozostały one bardzo surowe, nieotynkowane, pozbawione ozdób. Był to zabieg celowy, mający odróżnić bazylikę od świątyń pogańskich, bardzo często przyciągających ludzi swoim zewnętrznym pięknem³².

Za absydą bazyliki, od strony północno-zachodniej, wzniesiono baptysterium na planie oktagonu z dużym basenem chrzcielnym w podłodze. Baptysterium w IV wieku miało dwie fazy budowy. Pierwsze było wcześniejsze niż budowla samej bazyliki. Historycy sztuki łączą to miejsce z fundacją jaką otrzymał biskup Milcjades. Był to prawdopodobnie wykorzystany fragment atrium budynku mieszkalnego z lat siedemdziesiątych III wieku. Druga, była bardziej monumentalna, podtrzymywana przez dwa pilastry, na których wspierała się drewniana konstrukcja dachu. Baptysterium w obu przypadkach było koliste, o średnicy 19 lub 20 metrów. Dzisiejszy budynek baptysterium nadal ma mury z czasów konstantyńskich, ale wewnątrz był wielokrotnie przebudowywany i nie można na ten temat przytoczyć bardziej precyzyjnych danych. Obok bazyliki, po prawej stronie, mieści się do dziś pałac laterański, do 1309 roku siedziba papieży³³.

Bazylika św. Jana na Lateranie przetrwała tylko do roku 455, kiedy to została bardzo poważnie zniszczona podczas najazdu Wandalów. Choć papież Leon I Wielki (440–461) podjął decyzję o odbudowie, pierwotne wnętrze nie otrzymało już takiego samego charakteru. Nowszy wystrój bazylika otrzymała w VIII wieku z związku z przygotowaniem do chrztu Karola Wielkiego. W 896 roku budynek ponownie uległ zniszczeniu, tym razem wskutek trzęsienia ziemi. Mimo odrestaurowania w kolejnym wieku, bazylikę nawiedziły jeszcze dwa potężne pożary w wieku XIV i XV, a obecny jej wygląd nadał architekt, Francesco Borromini, w I poł. XVII wieku, na polecenie papieża Innocentego X³⁴.

ZAKOŃCZENIE

Temat tego artykułu było przybliżenie wykorzystania wzorców antycznych w architekturze bazyliki chrześcijańskiej oraz odpowiedź na pytanie: dlaczego młode chrześcijaństwo sięgnęło po sprawdzone rozwiązania architektoniczne znane Grekom i Rzymianom? Szczególnie uwzględniono Bazylikę Nową, która miała wielki wpływ na podobne rozwiązania architektoniczne, które zastosowano w Bazylce Zbawiciela. Następnie opisano i umiejscowiono w czasie Bazylikę św. Jana na Lateranie. W ostatniej części podjęto próbę opisu bazyliki laterańskiej, z uwzględnieniem tylko jej pierwotnej architektury, po to by pokazać wielkość i piękno tego *pierwszego kościoła monumentalnego*³⁵.

³² Por. E. Jastrzębowska, *Sztuka wczesnochrześcijańska*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2008, s. 67–69.

³³ Por. B. Filarska, *Początki architektury chrześcijańskiej*, s. 49–50.

³⁴ Por. E. Gigilewicz, *Lateran*, *EK X* 527–528.

³⁵ B. Filarska, *Archeologia chrześcijańska zachodniej części Imperium Rzymskiego*, Wydawnictwo ATK, Warszawa 1999, s. 64.

POCZĄTKI BAZYLIKI ŚW. JANA NA LATERANIE (313–455 n.e.)

STRESZCZENIE

Artykuł obejmuje opis powstawania jednej z pierwszych świątyń chrześcijańskich w starożytnym Rzymie – Bazyliki św. Jana na Lateranie do roku 455. Został w nim również zawarty proces adaptacji budynku użyteczności publicznej w Rzymie dla chrześcijaństwa, wychodzącego z ukrycia po roku 313 oraz opis pierwszej bazyliki wykorzystanej do celów sakralnych w starożytnym Rzymie, a była to *Basilica Nova*. Niniejszy artykuł jest jedynie zarysem podjętego przez autora tematu.

THE ORIGINS OF ST JOHN LATERAN BASILICA (313–455 AD)

SUMMARY

The article provides an account of the building of one of the first Christian churches in ancient Rome – the Basilica of St. John Lateran – up until the year 455. It also presents the process of adapting the building to public use for Christians who came out of hiding after 313, and a description of the first basilica – *Basilica Nova* – which was used for sacral purposes in ancient Rome. Due to the limited size of the article, it intends to provide a concise presentation of the discussed theme.

DIE URSPRÜNGE DER LATERANBASILIKA (313 – 455 N. CHR.)

ZUSAMMENFASSUNG

Dieser Artikel beschreibt die Entstehung eines der ersten christlichen Heiligtümer im antiken Rom – der Lateranbasilika – bis zum Jahr 455 und den Prozess der Anpassung eines öffentlichen Gebäudes in Rom an das Christentum, das nach 313 aus dem Verborgenen kam. Der Text enthält die Beschreibung der ersten Basilika, die im antiken Rom für sakrale Zwecke genutzt wurde, nämlich die *Basilica Nova*. Dieser Artikel ist nur ein Abriss des vom Autor behandelten Themas.

BIBLIOGRAFIA

- Filarska B., *Początki architektury chrześcijańskiej*, Wydawnictwo TN KUL, Lublin 1983.
- Filarska B., *Początki sztuki chrześcijańskiej*, Wydawnictwo TN KUL, Lublin 1986.
- Iwaskiewicz-Wronikowska B. (red.), *Sympozja kazimierskie. Poświęcone kulturze świata późnego antyku i wczesnego chrześcijaństwa*, Wydawnictwo TN KUL, Lublin 1998.
- Jastrzębowska E., *Sztuka wczesnochrześcijańska*, Wydawnictwo WAM, Kraków 2008.
- Jones A., Hugh M., *The Later Roman Empire*, t. I, University of Oklahoma Press, Oklahoma 1964.
- Kalinowski Z., Próchniak C. (red.), *Bitwa przy Moście Mulwijskim. Konsekwencje*, Wydawnictwo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Poznań 2014.
- Krautheimer R., Corbett S., Frankl W., *Corpus Basilicarum Christianarum Romae*, Città del Vaticano, t. V, Vaticano 1977.
- Krautheimer R., *The Constantinian Basilica*, „Dumbarton Oaks Papers” 21, 1967, s. 115–140.
- Marani T., *The relics of the Lateran according to „Leidarvisir”, the „Descriptio Lateranensis ecclesiae”, and the inscription outside the Sancta Sanctorum*, „Medium Aevum” 81, 2012, n. 2, s. 271–288.
- Makowiecka E., *Sztuka Rzymu. Od Augusta do Konstantyna*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2010.
- Ostrow S.F., *Paul V, the Column of the Virgin, and the New Pax Romana*, „Journal of the Society of Architectural Historians” 69, 2010, n. 3, s. 352–377.
- Platner S.B., *A Topographical Dictionary of Ancient Rome*, Oxford University Press, Oxford 1929.
- Sear F., *Roman Architecture*, Cornell University Press Ithaca, New York 1982.
- Ward-Perkins J.B., *Constantine and the Origins of the Christian Basilica*, „Papers of the British School at Rome” 22, 1954, s. 69–90.
- Ward-Perkins J.B., *Roman Imperial Architecture*, Yale University Press Pelican History of Art, New Haven 1994.
- Weitzmann K., *Age of spirituality. Late Antique and early Christian Art, third to seventh century*, Princeton University Press, Princeton 1979.
- Wipszycka E., *Kościół w świecie późnego antyku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, wyd. II, Warszawa 2017.